

mitt på staven, men om denna är huggen, kan ej säkert fastställas. Något **t** finnes icke efter 18 **s**. 25 **o** är fullt säkert. Hst i 34 **t** står i en spricka och är förstörd, men båda bst finnas delvis i behåll. Även 36 **a** är skadat.

Aschaneus (F a 6): **þori · uk · iura · lt · raisa · stain · þino iftir · kuntiarf · faþur · sin**. — Hadorph och Leitz (B 309): 1—9 **freybiurn**, 18—21 **stin**. — Dybeck: 1—9 **freybiurn**, 18—21 **stin**.

Om namnet *Frøybiorn* se U 43, om *Gunndiarfr* U 510 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 99.

631. Kalmar kyrka.

Pl. 12, 13.

Litteratur: B 318, L 30. J. Bureus, Fa 6 s. 183 nr 90 (Rhezeliuss), Fa 5 nr 225, Fa 1 s. 53; M. Aschaneus, F b 18 s. 155 f.; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 210; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 315; Skrivelse till Riksantikvarien från kyrkoadjunkten Ekblad, Kalmar, 9/10 1940 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43 (ATA); Rapport till Riksantikvarien från konservator G. Olson 20/12 1946 (ATA).

Äldre avbildningar: Aschaneus, teckning (i F b 18); Bureus, kopparstick (F f 6, s. 91); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 318).

Runstenen fanns enligt Bureus' anteckningsbok Fa 6 »Widh Kyrkiedören», enligt den renskrivna samlingen Fa 5 vid »Kalmar Kyrkedör». Aschaneus anger platsen sålunda: »Widh wapenhusdören, för Calmara Kyrkio.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften:

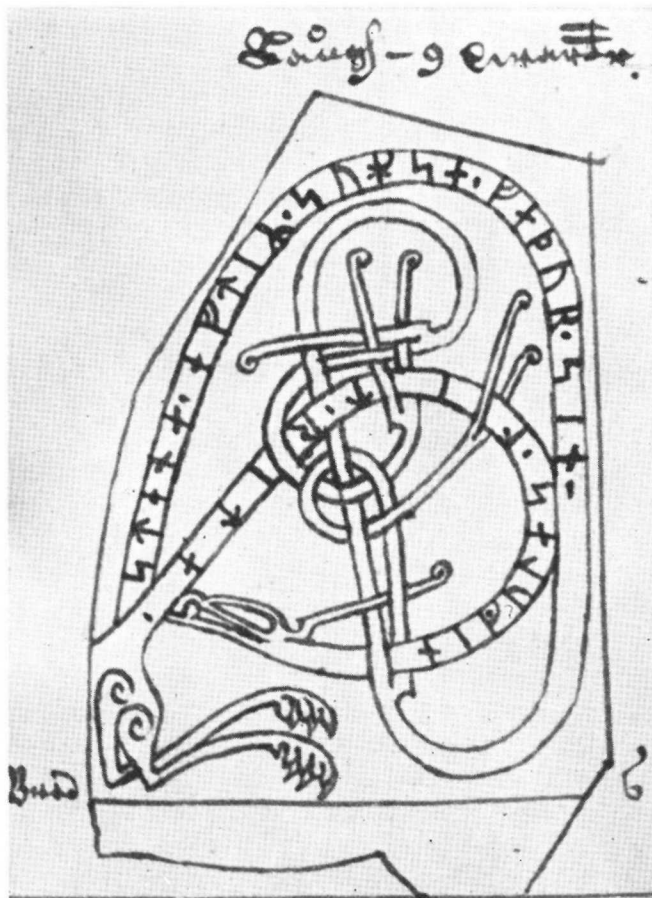

Fig. 28. U 631. Kalmar kyrka. Efter teckning av Aschaneus.

Fig. 29. U 631. Kalmar kyrka. Efter kopparstick av Bureus.

»Kalmar kyrkia i wapnhusdören»; och över sidan står: »För kyrkiodören fins denna Steen» (B 318: »Kyrko-dören», L 30: »I vapenhusdörren»). Runstenen har sedan 1600-talet varit försvunnen.

Hösten 1940 påträffades vid grävning av en grav på södra sidan om kyrkan, på platsen för det gamla vapenhuset, flera runstensfragment. De visade sig vid undersökning ha tillhört den runsten, som tidigare har legat i vapenhusdörren och är avbildad i B 318. Då vapenhuset revs, har stenen förmodligen blivit liggande på platsen; den har efterhand blivit täckt av jord, till dess att den av en händelse åter kom i dagen. Tyvärr har ristningsytan blivit svårt skadad. Skivor av den lösa sandstenen ha slagits av eller lossnat, och större delen av inskriften och ornamentiken har därigenom gått förlorad. Det visade sig emellertid, att stenen var ristad även på baksidan och där bar en tidigare okänd bildframställning. Lyckligtvis har denna blivit bättre bevarad än framsidans ristning.

Stenen har av allt att döma ursprungligen varit rest över en grav på själva kyrkogården. Den torde sålunda ha tillkommit under kyrkans allra äldsta tid.

Röd sandsten. Höjd 1,67 m.; största bredd 1 m. Runorna äro grunt huggna. Ramlinjerna äro djupare. Ytan är, även där den blivit bevarad, hårt sliten.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

[**nigulas** + **lit** · **rita** · **stena** · **eftir** · **syhsa** · **fa**] **pur sen** ·

5 10 15 20 25 30 35

Nigulas let retta stæina æftir syhsa, faður sinn.

»Nigulas lät uppresa stenarna efter **syhsa**, sin fader.»

Till läsningen: Intet sk efter 34 r. Efter 37 n finnes däremot en rund fördjupning, som utan tvivel är huggen och avsedd som ett sk. 36 e är tydligt stunget.

Aschaneus (F b 18): **nigulas** · **lit** · **rita** · **stena** · **eftir** · **suhsa** · **fa** **pur** · **sin**. — Rhezelius (F a 6): **nigulas** · **lit** · **rita** · **stain** · **eftir** · **suhsa** · **fa** **pur** · **sin**. — Bureus, kopparstick (F f 6): 3 g, 15—19 **staina**, 20 e, 25—29 **suhsa**. — Träsnittet i B 318, signerat av Hadorph och Leitz, har 25—29 **syasa**, men på en anteckning i Peringskiölds *Monumenta* står **syhsa**. Att denna läsning är den riktiga, framgår jämväl därav, att samma namn förekommer på den nyfunna stenen U 632. — Alla de tre äldre läsningarna ha 1—7 **nigulas**; r. 3 har sålunda säkerligen varit stungen. (L 30 har utan skäl ändrat till **nikulas**.) Huruvida sk efter 7 s har varit + (B 318) eller · (Aschaneus, Rhezelius), är givetvis ovisst. 17 e har varit stunget (Aschaneus, B 318); likaså 20 e (Aschaneus, Rhezelius, B 318). Formen 15—19 **stena** är otvivelaktig (Aschaneus, B 318); Rhezelius' **stain** beror på rätelse. Huruvida r. 26 varit stungen (B 318) eller icke (Aschaneus, Rhezelius), kan ej avgöras. Sannolikt grundar sig Rhezelius' uppteckning av inskriften icke på en självständig läsning, utan är en avskrift av Aschaneus' läsning.

1—7 **nigulas** är givetvis en form av det inlånade kristna mansnamnet *Nicolaus*, ursprungligen namn på ett av kyrkans mest dyrkade och folkliga helgon. Särskilt räknades han som de sjöfarandes skyddspatron. Dyrkan av S:t Nicolaus får en ökad spridning omkring år 1100, sannolikt som följd av translationen av hans kvarlevor från Mindre Asien till Bari i Syditalien år 1087. Såsom verkligt personnamn är *Nicolaus* eljest icke känt från uppländska, eller överhuvudtaget fastlandssvenska, runinskrifter. I den medeltida inskriften på kyrkodörren i Lista, Södermanland (Sö 78), är det givetvis helgonet som avses. I medeltida inskrifter från Gotland förekommer *Nicolaus* flera gånger som namn på personer. Den äldste kände bäraren av namnet i Danmark är konung Nils, Sven Estridssons yngste son (d. 1134). I Norge finnes ett enstaka, ej fullt säkert belägg från senare hälften av 1000-talet. Fr. o. m. 1100-talet blir namnet vanligt i alla de nordiska länderna. — Den trestaviga formen *Nikulas*, *Nigulas* är alldeles vad man kan

vänta i en text på folkspråket; *Nikulás* är den normala skriftformen i isländska och fornnorska texter. Huvudtrycket har legat på första stavelsen. Intressant är, att runinskriften har haft den tredje runan i namnet stungen: *Nigulas*. Förmodligen återger detta ett uttal med försvagning

av *k* till *g*. Mindre sannolikt torde vara, att det går tillbaka på den grekiska namnformens frikativa (*Nicholaos*). Utvecklingen har i Norden varit *Nikulás* > *Nigulas* > *Nigels* > *Niels* (M. Kristensen, *Gamle narne*, 1938, s. 37 f.).

Namnet (ack.) **syhsa** förekommer även på U 632, tydligen avseende samme man. Men det är f. ö. helt okänt.

Av inskriften att döma har Nigulas låtit resa »stenar», förmodligen två, efter sin fader. Det är emellertid möjligt, att det är de båda stenarna U 631 och U 632 som avses, båda resta över samme man av hans son (U 631) och hans bröder (U 632).

Runstenens största intresse anknyter till den först helt nyligen upptäckta ristningen på baksidan. Den framställer två människofigurer, den ena genom kläddräkten karakteriserad som man, den andra som kvinna. De ha ansiktena vända mot varandra och hålla varandra omfamnade. Han håller sin vänstra arm över hennes hals och axel, och med sin högra hand omfamnar hon hans midja. Mannen håller sin högra hand utsträckt, och i den bär han ett kors. Figurerna äro stadda i rörelse mot vänster, i den riktning som anges genom det framåtsträckta korset. De äro inramade av linjer som bilda ungefärligen en fyrkant. Uptill konvergera sidolinjerna och täckas av en vågrät linje. Möjligen har ristaren endast velat teckna en ram kring sina figurer. Men sannolikare torde vara, att det är ett hus eller ett rum som avses, i starkt schematisk teckning. Härför talar särskilt att korset når utanför gränslinjen på vänstra sidan. Om

Fig. 30. U 631. Kalmar kyrka. Efter B 318.

det hade varit uteslutande en linjeram, är det sannolikt, att ristaren hade låtit hela sin teckning inneslutas av ramen.

Då det gäller bildens tolkning, är korset givetvis det i främsta rummet meningsfyllda och avgörande. Med det framåtsträckta korset visar mannen den väg, som de båda äro beslutna att tillsammans följa. Bäst passar framställningen, förefaller det, till en pilgrimsfärd. Mindre troligt synes det vara, att det är uppståndelsen ur graven som avses.

Bilden är på samma gång enkel och rörande. Den uttrycker både känsla och handling. Det är en i hög grad talande framställning. Den har utan tvivel uppfattats och förståtts av sin samtids människor.

Ristningen är märklig såsom en av de äldsta människoframställningarna i vår konst. Den har en säregen blandning av stilisering och realism. Påfallande är den omsorg, varmed de fyra händerna äro tecknade, med alla sina fingrar. Säkerligen har ristaren haft ett mönster att följa. Härpå tyder bl. a. den karakteristiska kroklinje, varmed i ett sammanhängande drag näsan och det ena ögat äro framställda. Båda figurerna bära på huvudet liknande hättor. Den vänstra

figuren är klädd i ett tätt åtsittande skjorta eller rock med långa och vida ärmar. Den högra figuren bär över axlarna en mantel eller kappa, vars snett fallande veck ange, att den varit fästad över den högra axeln. Den har icke haft några ärmar; den vänstra handen sticker fram direkt under mantelfällen. Vid figurens andra hand, den högra, synes konturen av en ärm. Tydligen har ristaren tänkt sig, att kvinnan under sin mantel har burit en rock eller en skjorta av samma art som mannens. Tyvärr är ristningen nedtill förstörd och sålunda ofullständig.

632. Kalmar kyrka.

Pl. 14.

Litteratur: O. v. Friesen, Anteckningar 1919 (UUB); Dagens Nyheter ²⁴/₄ 1921; Handlingar i ATA 1918, 1919, 1930, 1946; S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Uppsala län 1941—43 (ATA).

Äldre avbildningar: v. Friesen, foto 1919 (UUB); Dagens Nyheter, foto 1921 (ATA).

Denna runsten står f. n. uppställd i Kalmar kyrka, omedelbart t. v. om ingångsdörren. Den är hopsatt av sju fragment. Delar av den ursprungliga runstenen saknas alltjämt, dels ett par bitar av toppstycket, dels också stycken på vänstra sidan. Även inskriften är därför mycket fragmentarisk.

Toppstycket (med runorna - **inbiorn** ... - **op** -) anträffades år 1902 vid grävning på kyrkogården S om kyrkan, på den plats där tidigare vapenhuset har stått.

De övriga delarna av stenen, ett större stycke (med runorna **r** · **sin** · **syhsa**) och fem mindre, voro inmurade i sakristians yttre gavelvägg. Sakristian är belägen på norra sidan av kyrkan. På gavelväggens utsida, drygt 5 m. över marken, är en plåtlucka med ingång till sakristians valv. Omedelbart innanför luckan var runstenen inmurad i taket. Den hade brustit, och de fem mindre, lösa styckena togos ned vid inventeringen 1941 och placerades tills vidare i vapenhuset. År 1946 löstogs det större stycket, varefter de olika delarna sammanfogades med stenkitt och stenen uppställdes på sin nuvarande plats inne i kyrkan.

Röd sandsten. Höjd 1,12 m., största bredd 0,91 m. Toppstyckets höjd 0,67 m., bredd 0,38 m. Mellanstyckets höjd 0,73 m. Stenens tjocklek 7—10 cm. Ytan är skadad, särskilt på v. sidan. Ristningen har varit mycket skickligt huggen, med jämna och fina ristningslinjer. På stenens baksida ett kors.

Inskrift:

... **i** · **o** - ... **inbiorn** ... - **op** - **r** · **sin** · **syhsa**

... *o*[k Stæ]inbiorn ... [*br*]oð[*u*]r *sinn* syhsa.

»... och Stenbjörn (?) (reste efter) sin broder syhsa.»

Till läsningen: Övre delen av runan 3 är borta. Den kan ha varit **i**, **k** eller **l**. 4—10 **inbiorn** är fullt klart. 6 **b** har en ovanlig form; det liknar nästan ett **H**. Framför 12 **o** synes nedre delen av en bst till **r** eller **u**. 12 **o**, 13 **p** och 15 **r** äro väl bevarade. Av avståndet till 15 **r** att döma måste **r**. 14 ha varit ett **u**; endast nedersta delen av hst finnes i behåll. 17 **i** har mitt på staven en fördjupning, som möjligen är huggen. Ett **e** är sålunda möjligt, kanske sannolikt (jfr U 631). 20 **y** är säkert stunget. Mellan hst och bst finnes ett kort streck, som säkert är hugget. Båda bst i 21 **h** äro fullt säkra; runan har sålunda varit **h**. Alla runorna i namnet 19—23 **syhsa** äro säkra. Intet sk finnes vid inskriftens slut.

Inskriften har uppenbarligen slutat med orden [**ritu** · **at** · **br**]oð[**u**]r · **sin** · **syhsa**. Därframför måste, av utrymmet att döma, ha stått två namn. Det senare av dem har varit *Stæinbiorn* eller *Arinbiorn*, vilketdera kan ej avgöras. 3—4 **o** -, som föregås av ett sk, har förmodligen varit bindeordet **ok**. Det första har då varit ett mansnamn, slutande på -i.

Om namnet (ack.) **syhsa** se U 631.

På stenens baksida finnes ett numera defekt kors.